

Høringssvar til Forslag til ny forskrift om høgare utdanning (Opptaksforskrift)

Likestillings- og diskrimineringsombudet har som mandat å arbeide for likestilling og mot diskriminering på grunnlag av kjønn, graviditet, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder.

Ombudet ga innspill til høringen om Opptaksutvalgets NOU 2022: 17 og til Meld. St. 20 (2023-2024). Vi takker for muligheten til å gi skriftlige innspill til Regjeringens forslag til ny opptaksforskrift, og ser frem til å følge prosessen videre.

Ombudet ønsker å gi to viktige innspill til høringen:

- Tiltak for å motvirke kjønnsubalanse i høyere utdanning må være sentralt styrt og ha et helhetlig fokus.
- Forslaget om kjønnskvote er ikke godt nok utredet og kan være problematisk opp mot EUs likestillingsdirektiv og reglene for positiv særbehandling i likestillings- og diskrimineringsloven.

Nedenfor utdyper vi disse punktene:

1. Tiltak for å motvirke kjønnsubalanse i høyere utdanning må være sentralt styrt og ha et helhetlig fokus

Ombudet mener at det viktigste arbeidet for å motvirke kjønnsubalanse, er å jobbe systematisk med tiltak under hele utdanningsløpet og at disse er sentralt styrt. Regjeringen har foreslått kjønnskvote som løsning på dagens kjønnsubalanse, men ombudet savner at staten tar en tydelig rolle og legger opp til mer kreativ og utstrakt virkemiddelbruk som kan påvirke utdanningsvalg. Slike tiltak kan utformes slik at de ikke utfordrer rammene for positiv særbehandling som er nedfelt i likestillings- og diskrimineringsloven, slik forslaget om kjønnskvote gjør. Det er flere tiltak som har hatt gode resultater, slik som «Menn i helse», «Hvor er mine brødre» og «Guttas Campus».¹

Det er den enkelte utdanningsinstitusjon som selv avgjør hvilken innsats som legges ned i arbeidet med kjønnsubalanse. Noen institusjoner gjør mye godt arbeid, mens andre ikke har iverksatt tiltak. Dette avhenger ofte av institusjonenes fokus på mangfold og tilgjengelige ressurser, men utfordringene er større enn hva en utdanningsinstitusjon kan få til alene.

¹ NOU 2024: 8 s. 230

Sentrale myndigheter må derfor ta et større ansvar for å koordinere og prøve ut ulike virkemidler, i stedet for at arbeidet er avhengig av enkeltpersoner og enkeltinstitusjoner. Det er viktig å påpeke at staten også har en egen plikt etter likestillings- og diskrimineringsloven til å jobbe aktivt for likestilling i høyere utdanning etter likestillings- og diskrimineringsloven § 24.

Ombudet mener at staten bør opprette et eget likestillingssekretariat i Utdanningsdirektoratet og/eller HK-direktoratet, som kan sikre et helhetlig fokus og koordinere ulike tiltak gjennom hele utdanningsløpet.

Ombudet vil også vise til at Mannsutvalget har foreslått en 10-års satsning for å få menn inn i helse, omsorg, sosial og pedagogiske fag i høyere utdanning.

Mannsutvalget skriver at: *«Innsatsen fra myndighetene for at flere unge skal velge utradisjonelt i skolen og høyere utdanning, har i liten grad vært koordinert, og lokale ildsjeler har drevet små tiltak med knappe ressurser. Det har særlig vært få og begrensede tiltak rettet mot gutter. Mannsutvalget mener derfor at denne innsatsen må styrkes betydelig, gjennom et helhetlig og langsiktig arbeid.»*²

Ombudet stiller seg bak Mannsutvalgets vurdering og mener at det er svært viktig at det kommer på plass mer koordinerte, langsiktige og sentrale tiltak.

2. *Forslaget om kjønnskvote er ikke godt nok utredet og kan være problematisk opp mot EUs likestillingsdirektiv og reglene for positiv særbehandling i likestillings- og diskrimineringsloven*

Et av våre viktigste innspill gjennom prosessen med nye opptaksregler har vært at det rettslige handlingsrommet for kjønnspoeng og kjønnskvote må utredes grundig, særlig opp mot EUs likestillingsdirektiv (2006/54/EF). Ombudet mener at dette burde behandles enda grundigere av departementet. Ombudet er også i tvil om kjønnskvote vil være i tråd med reglene for positiv særbehandling etter likestillings- og diskrimineringsloven § 11.

Kjønnskvote i utdanning vil føre til at noen mister en studieplass de ellers ville fått på bakgrunn av karakterpoeng. Resultatet vil være at mange av de best kvalifiserte kandidatene ikke får plass på ønsket studieprogram, grunnet sitt kjønn. Ombudet mener at det fortsatt er for lite utredet hva som vil være effekten av slike kjønnskvote og mener at dette må evalueres jevnlig.

Norge er etter det ombudet kjenner til det eneste landet i Europa som har kjønnspoeng. Sverige hadde tidligere kjønnspoeng og kjønnskvote, men avsluttet dette etter at svenske domstoler konkluderte med at ordningene var i strid med svensk rett. Vi mener det er grunn til å stille spørsmål ved om bruk av kjønnspoeng og kvote har blitt en hvilepute, i stedet for å tenke mer kreativt i virkemiddelbruken når det gjelder jevnere kjønnsfordeling på ulike studieretninger.

² NOU 2024: 8 s. 133

Regjeringen har heller ikke gjort noen simuleringer som kan vise effekten av kjønnskvalter og hvorfor dette vil være et bedre virkemiddel enn andre tiltak. Det er derfor høyst usikkert om kjønnskvalter vil kunne rokke ved de bakenforliggende kjønnsnormer eller stereotyper som bidrar til at unge velger tradisjonelt.

Ombudet mener at departementet ved innføring av kjønnskvalter må ha et overordnet ansvar for å se bruken av slike kvalter ved ulike studiesteder i sammenheng. Ombudet mener at kjønnskvalter bør prøves forsiktig ut på noen studiesteder og studieretninger og ikke på alle studiesteder samtidig, for å kunne følge med på effekten av kvaltene.

Ombudet savner også en vurdering av risikoen for at studenter vil bytte kjønn for å komme inn på ønskede studium med kjønnskvalter. I 2023 kom det flere oppslag om at dette skjedde på studiet industriell økonomi ved NTNU og med videreføring av kjønnskvalter, vil det fortsatt være risiko for at dette gjentas. Ombudet mener at Regjeringen må se nærmere på disse problemstillingene i sitt oppfølgingsarbeid, dersom kjønnskvalter innføres.

Regjeringen har heller ikke drøftet kjønnskvalter opp mot transpersoners rettigheter eller retten til å skifte juridisk kjønn. Det er viktig å se på hvordan transpersoners og ikke-binæres rettigheter skal ivaretas dersom det innføres kjønnskvalter i opptakssystemet, særlig dersom det innføres et tredje juridisk kjønn.

Vennlig hilsen

Bjørn Erik Thon

Likestillings- og diskrimineringsombud

Martine Guntveit
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent, og gyldig uten signatur.